

Kustán Magyari Attila

Maffiaállam Magyarországon és a nagyvilágban – A Magyar Polip 3. recenzója

A magyar állam működését, állami szintre emelt korrupcióját leíró „posztkommunista maffiaállam” fogalom köré épülő *Magyar Polip* sorozat harmadik kötetéhez ért 2015-ben. A Noran Libro gondozásában kiadott *Magyar Polip 3. – A posztkommunista maffiaállam* kötet az előzőknél vaskosabb és tartalmát tekintve gazdagabb mű: közel 600 oldalon, több, külföldi példákat is ismertető tanulmánnyal tesz kísérletet a jelen magyar állam és hasonló politikai berendezkedések leírására.

Magyar Bálint szociológus, a Szabad Demokraták Szövetségének egyik alapítója és korábbi elnöke még 2001-ben, az első Orbán-kormány alatt megfogalmazta¹ a mostani tanulmánykötet gerincéül szolgáló tézist: maffiaállam az, amikor egy politikai vállalkozás maffiaként kezd működni. A Népszabadságnak adott 2013-as interjúban Magyar úgy fogalmaz: a 2001-ben *szervezett felvilágnak* elnevezett berendezkedés „leginkább a posztszovjet köztársaságokéra hasonlít, azzal a különbséggel, hogy azokban az országokban egyenes vonalú volt a fejlődés a posztkommunista maffiaállam irányába. Azok jellemzői, hogy az egykori titkosszolgálati elit és az egykori pártelit bizonyos részei kerültek domináns pozícióba az új hatalmi elit kialakulásánál. Magyarországon ez kerülő úton történt, és más összetételű az új uralmi elit is.” Hozzáteszi: a jelen államot a második világháború előtti vagy utáni diktatúrákhoz hasonlítani hibás analógia, ez egy önálló új rendszer. A 2016-ban Kolozsváron szervezett könyvismertetőn Magyar úgy fogalmaz: „nem az történik meg, hogy a gazdasági élet szereplője keres meg egy politikust (...), hanem főnről, a közhatalmi pozícióból adódóan alakítanak egy forgatókönyvet, amellyel védelmi pénzt szednek. Gyakorlatilag a független egzisztenciákat besorolják egy patrónus-kliens rendszerbe, ugyanígy a tulajdonnal rendelkezőket is – lényegében a maffiaállamnál nem arról van szó, hogy az oligarchák foglalják el az államot, tehát nem *state capture*-ről beszélünk, hanem *oligarch capture*-ről beszélhetünk, a maffiaállam fogja el az oligarchákat és sorolja be maga alá, rendezi be.”

Mi egy bankrablás egy bankalapításhoz képest? Mi egy törvényszegés és törvényhozáshoz képest? Az idézett kérdésekkel Magyar Bálint *A maffiaállam mint a bűnöző állam egyik típusa* című tanulmányában operál Brechtől a magyar állam működéséig jutva el, amelyben a törvényszegés apróságnak számít egy törvényhozáshoz képest, lévén, hogy a bűnözés a törvényhozáshoz szintjére emeltetett. Írásában az elmúlt évek állami korrupciós ügyleteinek eklatáns példái leírásával és fogalmak, típusok bevezetésével írja le a jelenlegi magyar állam működését.

Mint rámutat, nemcsak állami bűnözés létezik, hanem bűnöző állam is, amely „rendszeresen, tudatosan és kártékonyan sérti, csorbítja saját állampolgárai alapvető jogait”. Ahogy fogalmaz, szoros a közbeszerzésekből, pályázatokból élő gazdasági társaságok és civil társadalmi szer-

¹ http://nol.hu/belfold/a_donteshozok_a_keresztapahoz_vannak_bekotve__simicska__nyerges__habony-1431223

vezetek összefonódása az állammal, a kormányzattal. Több fogalommal operál: ilyen a *bűnöző állam*, amelynek központi projektjét emberiség elleni bűncselekmények képezik, az *elnyomó állam*, amelynek központi projektjét állampolgárok vagy azok csoportjai alapvető emberi jogai érvényesítésének szisztematikus megtagadása jellemzi, a *korrupt állam*, amelyben az államvezető, rokonai és a hozzájuk kötődő személyek javára történő szisztematikus fosztogatás jellemző, illetve a *gondatlan állam*, amely elmulasztja enyhíteni azokat a szenvedéseket, melyek ügyében lépéseket tehetne.

A maffiaállam esetében a *polipbüro* bűncselekményeket elkövető bűnszervezet – írja Magyar. Ez egy-két tucat személyből áll, akikre állnak a bűnszervezet kritériumai: „három vagy több személy”, „hosszabb időre szervezett, összehangoltan működő csoport”, van hierarchiája, a résztvevőknek egymást erősítő hatásuk van, többek között bűncselekmények elkövetése a céljuk, az ehhez szükséges feladatokat felosztják, megbízást adnak a bűnszervezeten kívüli személyeknek.

Magyar a bűnszervezetben elkövetett tulajdonfosztás több példáját írja le, így például a pénznyerő automaták és kaszinókoncessziók magyarországi történetét bemutatva. Az állam első lépésben 2011 szeptemberében megemelte az automaták működtetési adóját, és kötelezte a szerveralapú gépekre történő cserét. Ezt követően egy hónappal később már a játékgépek hatvan százalékától megszabadultak az üzemeltetők, a következő év során 22 000-ról kétezerre csökkent a „félkarú rablók” száma. 2012 októberében a kaszinók kivételével betiltják Magyarországon a pénznyerő automatákat, a játéktermeket és elektronikus kaszinókat – mindezt azzal legitimálva, hogy a leghátrányosabb helyzetben élők játékgépekbe „dobálják a pénzüket”, illetve nemzetbiztonsági kockázatokról is beszélnek. Harmadik lépésben a kaszinók újra működtethetnek pénznyerőket. Novemberben ismét módosul a törvény, a nemzetgazdasági miniszter ekkortól – kiemelt díj ellenében – koncessziós szerződéseket köthet játékkaszinók üzemeltetésére „megbízhatónak tartott” felekkel, pályázati eljárástól mentesítve. Fontos még, hogy a felek levonhatják az játékadójukból a koncessziós díjat, ezzel pedig az Orbánhoz közeli Andy Vajna Las Vegas Casinója jár nagyon jól. A szerencse még nem fordul meg: Vajna 2014-ben a fővárosban 11 kaszinókoncesszióból ötöt kap meg. Eközben a koncessziós díjat már nemcsak levonhatják a játékadóból, hanem áfamentessé is teszi azt a törvénykezés. Hetedik lépésben bejönnek a képbe a külföldi cégek, akik két szereplő – Andy Vajna és Szima Gábor – közreműködésével léphetnek be ebbe az iparágba az országban – ráadásul a koncessziós díjat már nemcsak az engedély birtokosa, hanem egy harmadik fél is kifizetheti, így akár offshore cégek is. A sor folytatódik: a kaszinóadózások átláthatatlanná válnak, önbevalláson alapulnak, mert a Nemzeti Adó- és Vámhivatal nem lát rá a játékgépekre. Magyar rámutat: szándékos bűncselekmény történt, amellyel tetemes károkat okoztak, összehangolva a legkülönbözőbb hatalmi ágakat a törvényhozástól a végrehajtásig, magánszemélyekkel együtt.

Magyar Bálint többféle bűnszervezeti cselekménytípusot kínál. Először a bűnszervezeti cselekmény által okozott kár jellegét veszi figyelembe az állami vagy magánkárosultak szerint bontva, másodsor a bűnszervezeti cselekmény láncolatosságát véve figyelembe – elkülönítve egylépcsős (két fél közt lezajló, egy ügyletre kiterjedő korrupciós tranzakció) és többlépcsős (különböző hatalmi ágak együttműködését igénybe vevő) cselekményt. Harmadszor a bűnszervezeti cselekményben megjelenő korrupciós tranzakciók lebonyolításának intézményi háttérémentén tipizál, elkülönítve az egy intézményen belüli és az intézményközi cselekményeket.

Negyedszer a közreműködő intézmények autoritásának kiterjedését vizsgálva tipizál, lokális, országos, illetve lokális és országos intézmények közreműködését különítve el. Ötödször a közreműködő intézmények típusát vizsgálja hatalmi ágak szerint, különválasztva a törvényhozást, a végrehajtást, az igazságszolgáltatást, illetve mindezek kombinációját. Hatodszor a bünszervezeti cselekménnyel elkövetett bűncselekmény vagy bűncselekmények törvényi tényállásai mentén különít el típusokat.

A szemlézett vastkos könyv hat részből áll és harminc tanulmányból. Az első rész a maffiaállam közjogi leépítésére koncentrál. Fleck Zoltán jogász, szociológus *Hogy jövünk ebből ki?* írásában „a döglött polip eltakarításának” mikéntjeit taglalja, az alkotmányos struktúrával, a közjogi berendezkedéssel kapcsolatos dilemmákat sorakoztatva fel. A szöveg többek között a demokratikus fordulat, demokratikus konszolidáció, a maffiaállam képviselőinek semlegesítése, a büntetőjogi felelősségre vonás és egyéb, a szerző szerint sem a közeljövőben esedékes, megteendő lépések lehetőségeit részletezi. Gadó Gábor jogász, ügyvéd *Lesz-e holnap?* című írásában arra hívja fel a figyelmet, hogy az orbáni kormányzás számára nem léteznek azok az értékek, amelyek az Európai Unióban megkérdőjelezhetetlennek számítanak. Meglátása szerint nem elégséges a jogi infrastruktúra javítása, a dolgok nem térnek vissza maguktól „a normális kerékvágásba”, az igény egy alkotmányos jogállamra a civil elkötelezettség függvénye, és a demokratikus ellenzéknek is elkötelezettnek kell lennie. Lattmann Tamás jogász a *Jogállami vissza- vagy újrendeződés – a magyar „alkotmányossági rekonstrukció” módjai* című szövegben úgy ír, amennyiben ellenzékbe szorul a jelenlegi kormány, lehetőség nyílhat az állam közjogi rendszerének újragondolására, miután Magyarországon nem pusztán új alkotmány született, hanem egy olyan Alaptörvény, amely „a kormányzat későbbi, módszeres emberi jogsértéseinek biztosított keretet és jogalapot”. Ezt követően az alkotmányossági rekonstrukció lehetőségeit taglalja a szerző.

Az alkotmányozás és alkotmányosság helyreállításának kérdése elsősorban politikai természetű kérdés – írja *Alkotmányosság a politikai fordulat idején* című szövegében Somody Bernadette alkotmányjogász. Mint rámutat, az alkotmány módosítása nem egy politikai rendszerrel való szakítás, míg az alkotmányozás egy korábbival szakítva „új politikai rendet alapoz meg.” *Kutyából nem lesz szalonna, az Alaptörvényből sem lesz új alkotmány* című írásában Szabó Máté Dániel jogász mindenekelőtt leszögezi: az Alaptörvény nem alkotmány, amennyiben pedig ezt elfogadjuk, akkor a rajta nyugvó közjogi rendszer lecserélése során nem dilemma, hogy a szabályok megsérthetők-e. A továbbiakban egy új alkotmány mikéntjeit taglalja írásában. Szüdi János jogász tézise szerint a parlamenti választások korábbi tétjeivel szemben a 2018-ban esedékes választások eltérnek majd. *Nincs visszaút* című szövege szerint a különbség az eddigi és a következő választások között, hogy egyetlen győztes ellenzéki erő sem vezetheti majd az országot, hiszen nem valósíthatja meg politikai elképzeléseit. A jogász két alternatívát vázol fel: a győztes vagy kiegyezik a vesztes Fidesz–KDNP-vel, vagy megváltoztatja az állami berendezkedést.

A kötet második része alkotmányos rendszerkérdéseket vázol fel. Kerekes Zsuzsa alkotmányjogász *A maffiaállam „parlamentje”* című tanulmányában úgy fogalmaz, „Magyarországnak nincs parlamentje”, az Országgyűlés egy kulissza lett, a minisztériumok és az egykori jogállam többi közhatalmi szervéhez hasonlóan. Mint rávilágít: az első Orbán-kormány már „leszázalékolta” a parlamentet, a második Orbán-kormány alatt pedig, a kétharmados parlamenti többség mellett elhárultak a közjogi akadályok az alkotmányos rendszer átalakítása elől.

Közpénzek és magánzsebek című írásában Katona Tamás egyetemi tanár leszögezi: Magyarországon erősen problematikus az államháztartás átláthatósága, a kormányzatot nem érdekli a szabályok betartása, csak amennyiben nemzetközi szankciókkal fenyegetik. Mint részletezi, a kormány gazdaságpolitikai céljainak rendelte alá az állami pénzügyeket, és komolyan vették az információs monopólium fenntartását, nemcsak a pénzügyi, de a teljes statisztikai információs rendszer esetében. Az új helyzetben ugyanakkor „túszul ejtették az államot” egy klientúra kiépítésével – világít rá. Részletes írásában azt is kifejti, milyen következményekkel járt mindez. Szabó János szociológus *Az orbáni hatalompolitika konfrontativitása és erőszak-alkalmazása* című tanulmányában az autokrácia, a konfrontativitás és erőszakalkalmazás „gátlástalan kibontakozása” irányába tett lépéseket részletezi. Mint kifejti, az orbáni világképben minden előrelépés alapját a konfliktus jelzi, a társadalomban központi szerepet kap az erő, „a politikus alapvető jellemzője a küzdőképesség”, a sikert az eredményes harc hozza el.

A politikai rendszer más alrendszeivel szemben nem változott a kormányzati rendszer a 2010-es állapotokhoz képest – állítja Szentpéteri Nagy Richárd politológus, alkotmányjogász. *A magyar kormányzati rendszer* című szövegében arra mutat rá, Magyarország kormányformája a közép-európai posztkommunista országok tipikus kormányformájával vehető össze, a „kvázi-parlamentáris modellel”, természetesen a maga jellegzetességeivel együtt. Írásában a magyar kormányt és hatalommegosztást, az Alaptörvényt, a hatalmi funkciókat, a magyar állam sajátosságait ismerteti.

A kötet harmadik részében, a *Bank- és brókerügyekben* Király Júlia közgazdász, egyetemi oktató azt vizsgálja, hogyan változott a magyarországi bankszektor tulajdonosi struktúrája. *A bankszektor átalakítása 2010-?* című írásában előbb a válság előtti állapotokat vizsgálja meg, majd az állami beavatkozással történő struktúraátalakítást. *Brókercsődök – állami bűnök* című írásában Brückner Gergely gazdasági újságíró a 2015 februárja és áprilisa közötti „brókerbotrányok” címszó köré épült eseménysorozatot összegzi, azokat a „globális léptékben is óriási” visszaéléseket, amelyek során a Buda-Cash Brókerház, a Hungária Értékpapír és a Questor-csoport bedőlt.

A kötet negyedik része a családi hálókra, azaz „poligarchákra”, oligarchákra és strómanokra hívja fel a figyelmet. Bozóki András *A Párttól a Családig: hatalmi rendszerek és befolyási modellek* című írása három rendszert vázol fel. A kommunista rendszert formalizált, hierarchikus befolyási modellként ismerteti, amelyben párt és állam összefonódik, a „kevesek körét formális nomenklatura-listák rögzítik”. A demokratikus rendszer plurális, autonómiákra épülő befolyási modell, amelyben a hatalommegosztás elve és a párhuzamos hierarchiák több-kevesebb egyensúlyt biztosítanak. A maffiaállam, ez a „hibrid rezsím” egycentrumú, informális befolyási modellben működik, a tekintélyelvű politikai rendszerek egyik aleseteként, amely megengedőbb, közvettebb, informálisabb és „plurálisabb”. A szöveg részletezi azokat a politikai befolyási köröket, amelyek a magyarországi hibrid rezsímben léteznek.

Egészpályás letámadás – Egyre jobban teljesít az Orbán Co. című tanulmányában Magyar Krisztián újságíró arra mutat rá, hogy a rendszer az eddigi gyakorlathoz képest hatékonyabban hoz létre és emel fel oligarchákat és strómanokat, több tucat „udvari beszállító” dolgozik Orbán rendszerére alá. Állítását közvetlen példákkal támasztja alá. Brückner Gergely gazdasági újságíró *„Lajos már ki van fizetve”* című írásában az ún. Orbán–Simicska-háborút részletezi, az Orbán Viktor miniszterelnök és Simicska Lajos üzletember, a Fidesz korábbi pénztárosa, az Adó- és

Pénzügyi Ellenőrzési Hivatal elnöke közötti vizsályt. Pulai Andrásnak, a Publicus Intézet ügyvezetője és stratégiai igazgatójának *A nagy kaszinóbiznisz* című írása a szerencsejáték-piac újrasztsát taglalja, amelyet a kötetben fellelhető tanulmányában Magyar Bálint kilenc lépésben ír le. Pulai úgy ír, a sektort a „polip” rendezte át és tagozta be a politikai család érdekkörébe.

A Maffiaállam, társadalom, ideológia című ötödik rész első tanulmányában Madlovics Bálint közgazdászhallgató *A maffiaállam paravánjai* címmel az „információs diktatúra” néven ismertté vált fedőideológiát ismerteti. Mint írja, a fogalom olyan ideologizáló kommunikációs paneleket jelöl, amelyek paravánként szolgálnak a rendszer számára. Az elmúlt évek közismert kormányzati kommunikációs paneljeit mutatja ki, hogy az „információs diktatúra” módszere meglehetősen erős eszköze a magyar kormánynak. Lakner Zoltán politológus, szociálpolitikus *Értelmezések és értetlenség. Versengő rendszermagyarázatok* című írásában azokat a magyarázatokat vette górcső alá, amelyek a maffiaállam terminológiája mellett választ akarnak adni az Orbán-rendszer jellegére. Lakner rámutat: apológéták és kritikusok közt nincs vita arról, hogy 2010 után valami „új jött létre”, ennek leírásai azonban szerteágazók. *Munkaalapú társadalom* című írásában Zolnay János szociológus, szociálpolitikus a címben idézőjelben jegyzett fogalom bevezetését magyarázza. Mint rávilágít, a 2011 utáni kiterjesztett közfoglalkoztatási rendszer „a kiszolgáltatott és jogfosztott státusz elfogadásáért kínál valamiféle biztonságot” még akkor is, ha minimális munkavállalói jogokat rögzít. A tanulmány a közmunka előzményeit is taglalja. Petőcz György közgazdász, újságíró *Polip és ideológia* című írása arra a vitára kíván válaszolni, amely szerint a „magyar polip” vagy „maffiaállam” fogalmának bevezetése egyrészt nem létezőnek tartja az Orbán-rendszerben az ideológiát mint olyant, másrészt az ideológiai dimenzió nélküli leírás nem tud rendszerleplezővé válni. Az Orbán-rendszer működőképességét, a másodszori kétharmados megválasztás okait vizsgálja *Az Orbán-kormány és a társadalom tranzakcióanalízise – A maffiaállam megvéd az önállóságtól* című írásában Sebestyén Eszter. A pszicholingvista lélektani okokat hív segítségül arra jutva, hogy Orbán hatalma „a néplélek és a társadalmi sajátosságok figyelembevételével, racionálisan épült fel” azzal a céllal, hogy „egyszerre uralkodhasson és szerezhessen”. Krémer Balázs szociológus, szociálpolitikus *Tabuk szövevénye – és a tabuk vákuumaiba betüremkedő maffiaállam* című szövege egyfajta számvetés, mint a szerző írja, „a saját korunk és generációnk tabuairól, elhallgatásairól, mellébeszéléseiről”, amelyek véleménye szerint szerepet játszottak a maffiaállam létrejöttében. Mint rámutat: bár a rendszerváltó elitek a demokrácia és piacgazdaság „fentről lefelé történő építkezését” álmodták meg, ez megrekedt a legfelső szinteknél.

A hatodik, *Nemzetközi kitekintés* rész első tanulmánya az oroszországi helyzetet ismerteti. Rácz András hadtörténész, biztonságpolitikai elemző *Oroszország, a befejez(het)etlen maffiaállam* című írásában vizsgálja az állam központi hatalmát, figyelembe véve viszonyát az oligarchákkal is, az állam és korrupció közötti kapcsolatot, illetve az államhatalom és a politikai ellenzék viszonyát. Felvázolja a korrupció helyzetét a Szovjetunióban, majd a jelcini Oroszországot, eljutva Vlagyimir Putyinig. Rávilágít: a maffiaállami modell nem teljesen illik Oroszországra, egyrészt mert a putyini rendszer nem uralja a teljes országot, területi szempontból, másrészt mert a korrupció nem gyengíti az orosz állam mint adminisztratív szervezet hatékonyságát.

Vidos Tibor korábbi SZDSZ-ügyvezetőtitkár és lobbicég-igazgató, távközlési vállalatok szabályozással és kormányzati kapcsolatokkal foglalkozó felső vezetési tagja. A szakember *Monte-*

negró, az egyemberes ország című szövege Milo Djukanovics montenegrói miniszterelnök személyét ismerteti, hiszen „talán nincs egyetlen másik ország, amelynek létrejötte és jelene ennyire egyetlen személytől függene”. Személye összefonódik a cigarettacsempészettel, amely az olasz ügyészség szerint olyan hatékonyan működött, hogy volt év, amikor a montenegrói GDP felét kitevette. Az ország ma sem az átláthatóságról és tiszta kormányzásról ismert. *Belarusz és Ukrajna: kormányzás vagy demokrácia* címmel a Kelet-Európa posztsovjét átalakulását kutató Jarábik Balázs rámutat: a fehéroroszország köztársasági elnök, Lukasenka rendszere abban hasonlít Orbánéra, hogy mindketten az egykori állam nosztalgiájára játszottak rá, káderpolitikájukban és gazdaságpolitikájukban a lojalitásra építettek. Ukrajnában „van demokrácia, de nincs kormányzás”, az országot vezető oligarchák pedig ott folytatnák, ahol Majdan előtt félbeszakadtak a folyamatok. Jarábik úgy véli, sem Fehéroroszország, sem Ukrajna nem maffiaállam. Magyarai Nándor László kulturális antropológus *A közéleti korrupció román modellje* című tanulmányában azt a romániai jelenséget vázolja fel, amely nem pusztán az ügyintézés és adminisztratív intézményrendszer szintjén él, és nem csupán a politikai hatalommal való visszaélést jelenti, hanem a klienturális viszonyokat, az ennek megfelelő mentalitásokat és politikai kultúrát jellemzi. Meglátása szerint a román állam nem annyira következetesen korrump, mint amilyennek látszik. Vidos Tibor *Macedónia, a határtalan ország* című írása a kétmillióes Macedónia országvezetésének korrupcióhoz való viszonyát ismerteti, rámutatva, bár az országban indultak büntetőeljárások korrupciós vádak miatt, ezek különösebb következmények nélkül maradtak. A Gruevszki-kormány rendszerét több pontban összegezi. *Tunézia, egy maffiaszerűen működő család uralma az állam felett* című tanulmányában Pataki Pál tanár, diplomata felvázolja, az országban a nyolcvanas évekre már kifejlődött a kliensrendszer és korrupció, Ben Ali elnöksége pedig rendőrállammá változtatta Tunéziát, miközben a családja anyagi jóléthez jutott. A látszatot, hogy alkotmányosan működő államot tartanak fenn, megtartották, a korrupció azonban virágzott. Vásárhelyi Júlia újságíró, szerkesztő *Az olasz maffia ma – a feudalizmusból a globalizációba* című írása a jelenkori olasz maffiaszervezetek működését összegezi, amelyek forgalma az ország GDP-jének körülbelül hét-nyolc százalékát teszi ki.